

‘મેળો’ વિશે | નવનીત જાની

મેળો : માવજી મહેશ્વરી, ૨૦૦૭, આર. આર. શેઠની કંપની, પૃ. ૧૦૮, ક્રિ. ૩. ૧૫૦/-

માવજી મહેશ્વરી મારે મન ખૂબ આશાસ્પદ વાર્તાકાર રહ્યા છે. સમકાલીન છીએ એટલે એક જ સમયમાં પસાર થવાનો અનુભવ મન: ભાગીદારીની સાખ પૂરે એમાં નવાઈ નથી. એમનો એક વાર્તાસંગ્રહ ‘અદૃશ્ય દીવાલો’ અને ભૂકંપ-સંવેદનાલેખસંગ્રહ ‘તિરાડની આરપાર’ પ્રકાશિત થયો છે.

એમણે ‘મેળો’ નિમિત્તે દીપક-જ્યોતિની પ્રણયકથા આલેખી છે. ‘કચ્છમિત્ર’ દૈનિકની રવિવારની પૂર્તિમાં હપ્તાવાર છપાયેલી આ કથા એક નાનકડા ગામડામાં આકાર લે છે.

મામાના ઘરે રહીને એમ.એ.નો અભ્યાસ કરતો દીપક વેકેશનમાં ઘરે આવ્યો છે. મિત્ર મજીદ સાથે મેળો જોવા નીકળે છે અને મેળામાંની નિરસતા જોઈ નિરાશ થાય છે. “બંને એક ખુલ્લા મેદાનમાં આવી ગયા. દીપકની આંખોને એક ધક્કો વાગ્યો. એ જે મેળાની કલ્પના કરતો ચાલ્યો આવતો હતો એવું કશું જ ન હતું. એ થોડો નિરાશ થઈ ગયો. તેનાથી બોલાઈ ગયું : મજીદ યાર ! અહીં તો કાગડા ઊડે છે.” (પૃ. ૪)

એ દરમિયાન એની મુલાકાત ગામમાં રહેતા દયાશંકર માસ્તરની દીકરી જ્યોતિ સાથે થાય છે. દીપકનું મજીદના ઘરે રોજ આવવું-જવું છે. એ જ રીતે મજીદની બહેન રોમતની બહેનપણી હોવાના નાતે જ્યોતિનું પણ મજીદના ઘરે રોજનું આવવું-જવું છે. બંને વચ્ચે પરસ્પર આકર્ષણ જન્મે છે અને પ્રેમ ઉદ્ભવે છે. પ્રેમના ભાવિ અંગે જ્યોતિ સાશંક છે. એ દીપકને એક પત્રમાં જણાવે છે, “હું જાણું છું જે વલોપાત મારા હૈયામાં છે એ તારા દિલમાં પણ હશે જ. છતાં છોકરા-છોકરી વચ્ચેના સામાજિક દરજ્જા પ્રમાણે વેઠવાનું તો છોકરીના ભાગે જ આવે છે. મને તારા પર લગીરે શંકા નથી. છતાં જે ખાઈ મારે કૂદવાની છે ત્યારે સામા છેડે તું નહીં હોય તો શું ?”

જ્યોતિને ‘મેળેલાં જીવ’ (લે. પન્નાલાલ પટેલ)ની નાયિકા જીવી નથી બનવું. બંનેની જ્ઞાતિ અલગ હોવાને કારણે પરણી શકવા આડે કેટલાય અંતરાયો છે. દીપક કણબીનો છોકરો છે. તો જ્યોતિ બાલ્મીકિન્યા છે. આને કારણે બંને વચ્ચે જે પડકારો, આશાઓ, અપેક્ષાઓ ઊભાં થાય છે એ નવલકથાનો ઘણોખરો હિસ્સો રોકે છે.

દયાશંકર માસ્તર પોતાનો મોભો અને જ્ઞાતિસન્માન જાળવવા માટે જ્યોતિને બી. એડ્. કરવાના બહાને પોતાના સાળાને ત્યાં મોકલી દે છે. પણ એમ કરતાંય તેઓ આ બંને પ્રેમીપંખીડાંને મળતાં રોકી શકતાં નથી.

દીપક અને જ્યોતિના પ્રેમસંબંધની વાત આખા ગામમાં ફેલાઈ ગઈ છે. કેટલાંક લોકો આ બાબતને લઈ દીપક સાથે ટોળટીખળ પણ કરી લે છે.

દીપક કે દીપકના બાપા કરસનભાઈ, ભાઈ ધીરજ કે ભાભી મંજુલાને આ બાબતે જેટલું શોષાવાનું નથી આવતું એટલું વધુ શોષાવાનું જ્યોતિના બાપ દયાશંકરને આવે છે. દીપકના ઘરના તો દીપકના આ પ્રેમસંબંધે ઘણા ઉદાર ભાસે છે. સામેનાનું ઘર કેટલી શરમજનક સ્થિતિમાં મુકાઈ રહ્યું છે એનું ભાન દીપકને કે દીપકના ઘરને ખાસ લાગતું નથી. જોકે દીપકની

ભાભી દીપકનાં લગ્ન પોતાના કાકાની દીકરી શીતલ સાથે કરાવવા ઇચ્છે છે. પરંતુ દીપક એમાં રાજી નથી. ધીરજ પણ એવું ઇચ્છે છે કે દીપકનાં લગ્ન શીતલ સાથે થાય. દીપક ના પાડે છે એમાં એને પોતાનું નાક કપાતું જણાય છે.

દીપક અને જ્યોતિ વચ્ચે સળગતા ઉંબાડિયા જેવો કાંતિયો છે. એ એક તરફ દયાશંકરને ચડાવે છે તો બીજી બાજુ દીપકના ભાઈને પણ ચેતવે છે, “ઈ માસ્તરને છેડવા જેવો નથી. માસ્તર પોંચેલી માયા છે. ઈ સીધો ઝઘડો નહીં કરે પણ બારથી ટૂંકો કરી નાખે એવો છે.”

મંજુલા, મજીદ, લક્ષ્મીકાન્ત અને રોમન દીપક-જ્યોતિના સંબંધને મંગલમય બનાવવા મથતાં રહે છે. એમાંય મંજુલાનું પાત્ર વધુ ઉઠાવ પામ્યું છે. એ દિયર દીપકને પુત્ર જેવો સ્નેહ કરે છે.

“મંજુલાનો હાથ દીપકના વાળમાં ફરવા લાગ્યો. દીપકને લાગ્યું જાણે વર્ષોનો થાક ઊતરી રહ્યો હોય ! ભાભીની હથેળીમાંથી વહેતી સંજીવની તેના અણુએ અણુમાં પ્રસરે છે. જો ભાભીનો સાથ હશે તો ગમેતેવા મુશ્કેલ સંજોગો પાર કરી જવાશે.”

મંજુલા જ્યોતિના પિતા દયાશંકર માસ્તર સાથે પણ સમજાવટથી કામ લે છે. ‘સાએબ તાળી એક હાથે તો નહીં જ પડતી હોય ને ?’ એમ કહીને દીપક-જ્યોતિના પ્રેમસંબંધ માટે જ્યોતિયે કેટલી જવાબદાર છે એ બતાવે છે. સામે પક્ષે, સ્ત્રી હોવાને કારણે જ્યોતિની મન:સ્થિતિને પણ ઊંડાણથી સમજે છે અને હુંફ આપે છે.

એ દીપકનેય, ‘તમે કે’શો તે. બાકી મારી પાંહે તો તમારા બધા સિવાય છેય હું ? બોલો ?’ કહીને સહકારની તત્પરતા દર્શાવે છે.

દયાશંકર માસ્તર સિદ્ધાંતવાદી શિક્ષક છે. તેઓ પોતાના કુટુંબની આબરૂ વિશે ખાસા સભાન છે. એથી જ્યારે એમને જ્યોતિ અને દીપકના પ્રેમસંબંધની જાણ થાય છે ત્યારે ઘણા અકળાઈ ઊઠે છે. આખો દિવસ પોતાના મોપેડ ઉપર ગામ આખામાં ફરતાં દયાશંકરનું વ્યક્તિત્વ ધાક જમાવે એવું છે. એ દીપકના ઘરે જઈ દીપકનાં ઘરનાંને પણ ચેતવે છે.

પોતાની દીકરીને બહારગામ મૂકી આવ્યા પછી પણ એમને જંપ નથી. દિવાળીના દિવસોમાં આ સ્થિતિ પરાકાષ્ટાએ પહોંચે છે. તેઓનું ચિત્ત હાલકડોલક થવા લાગે છે. એવી સ્થિતિમાં એ સ્વપ્નસ્થ અવસ્થામાં પહોંચી જાય છે. લાલ કમળોની હારમાળા વચ્ચે દેખાતી દેવી એમના વિચારોમાં પરિવર્તન લાવનાર સાબિત થાય છે.

દીપકે નવલકથાના પ્રારંભે મજીદને ‘મેળો તો માણસો થકી જ કહેવાયને...’ એવું કહ્યું હતું. એ મેળો નવલકથાને અંતે માણસોના ભર્યા ભર્યા વાતાવરણ વચ્ચે પૂરો થાય છે.

માવજી મહેશ્વરી નવલકથાને સરળ-સાદી ભાષા દ્વારા વાચનક્ષમ બનાવી શક્યા છે એ આ નવલકથાનું જમા પાસું છે. પાત્રોની મનોદશા, અંતરૂસંવેદના અને વર્તનવ્યવહારને આલેખવાની ફાવટ તો એમની વાર્તા વાંચતાં જ પમાય છે. અહીં પણ એ શક્તિનો ક્યાંક ક્યાંક ચમકારો જોવાય છે. જરૂરી નાટ્યાત્મકતા પણ દેખાય છે. બસ, પ્રેમકથાથી વિશેષ કશું બની શક્યું હોત તો સારું હતું. એવી ઘણી ક્ષણો – ઘટનાઓ પણ નવલકથામાં પડેલી છે જે નવલકથાને પ્રેમકથાથી વિશેષ કથાવસ્તુનો ઘાટ આપી શકત. વધુ સંકુલતાને સ્થાન મળી શકત.

માવજી પાસે અપેક્ષા રાખી શકાય. કચ્છ ભૂમિની ધીંગી તાસીરનાં રૂપ એમની વાર્તાઓમાં જોવા મળે જ છે, શક્ય છે એ બૃહદ પટ પર પણ આવી મળે.